

Dragoljub B. Đorđević (priređio): *Kafanologija*, Službeni glasnik, Beograd, 2012

Nakon priređivanja temata „Kafanologija: sociologija jednog kulturnog oblika” u *Temama* (broj 3/2010) i autorske knjige „Kazuj krčmo Džerimo (2011)”¹, Dragoljub Đorđević, posvećuje još jedno delo kafani – priređuje zbornik nacionalnog značaja, smelog naziva „Kafanologija”.

Zašto „Kafanologija”? U samom naslovu knjige prepoznaje se autorovo zalaganje da se ova „društvena institucija” (Stojanović, 2012), „sociološka laboratorija” (Vujović, 2012:56), „treće mesto” (Oldenburg, 1989) podvrgne naučnom proučavanju. Zbornik ima za cilj da skrene pažnju na mogućnost uspostavljanja interdisciplinarne nauke, kafanologije, koja bi se temeljila na izučavanju kafane u skladu sa epistemološkim principima naučnog saznanja: objektivno, sistematično, precizno, pouzdano. Knjiga je podeljena u tri velike tematske celine: *sociološku, istorijsko – etnološku i novinarsko – književnu kafanologiju*.

U prvom delu knjige susrećemo se sa prvim pokušajima definisanja kafane i u tom kontekstu upoznajemo kafanu kao „treće mesto” (Oldenburg, 1989), odnosno „granični prostor građanske javnosti i građanske porodice” (Marinković, 2012:27), kao mesto „nove vrste društvene dramaturgije (Sennet: 1989)”, mesto literarne javnosti (Habermas, 1969: 48), instituciju civilnog društva, prvi demokratski prostor² i najvažniju instituciju

moderne civilizacije (Stojanović 2012: 43, Vujović, 2012, Đurković, 2012: 255), „društvenu laboratoriju”, „javnu gradsku socioprostornu mikrotvorevinu, polifunkcionalnog karaktera: društvenog, ekonomskog, političkog i kulturnog”³ (Vujović, 2012: 56, 57), prostor komunikacije (Stojković, 2012: 107), „specifičnu instituciju u kojoj se odvija značajan deo društvenog života” (Pušić, 2013: 132), „oazu koja se odupire otuđenju i usamljenosti”, srpski brend⁴, (Đorđević, 2013:204), mesto u kome se neguje boemski stil života (Koković, 2012: 273), socioutočište koje oslobađa psihološki, moralno, građanski i politički (Tasić, 2012: 298). Kako je lepo primetio Pušić u pogovoru knjige, ukazujući na nepostojanje zaokruženih definicija o kafani, „kafana ima onoliko značenja koliko ima i onih koji pokušavaju da objasne njeno postojanje”, ali zajednički imenilac za sve pokušaje definisanja kafana jeste da je to „baš posebna vrsta institucije” (Pušić, 2013: 590).

U drugom delu knjige, *istorijsko – etnološkoj kafanologiji*, autorke i autori obrađuju sledeće aspekte kafane: lingvističku analizu pojma (Adamovski, 2012) prostorni i vremenski kontekst, poreklo i istoriju ispijanja kafe

kafane imale kao nosioci modernosti u Srbiji, autori podsećaju i na njihovu „ometajuću” ulogu usled preovlađujućeg tradicionalizma i patrijarhalizma.

1 Autoru knjige, Dragoljubu Đorđeviću, „Službeni glasnik” dodelio je nagradu „Desimir Tošić”. Knjiga je proglašena za najbolje delo u oblasti publicistike u 2011.

2 Premda Dubravka Stojanović i Sreten Vujović ističu značajnu ulogu koju su

3 Služeći se jezikom čikaške škole, Vujović u kafani vidi društvenu laboratoriju, koristeći tri analitička nivo: kafana (mikrosociološki nivo društvene stvarnosti), grad (mezosociološki nivo društvene stvarnosti) i društvo/modernizacija (makrosociološki nivo društvene stvarnosti).

4 uz apoziciju: „mogla bi postati da ima pameti (Đorđević, 2012: 204)”

(Elezović, 2012; Spasojević, 2012); istoriju i razvoj sarajevskih (Spasojević, 2012), mariborskih (Godina Golija, 2012), bugarskih (Hristov, 2012, Dimitrova 2012) kafana, kafana u Kladovu (Jakovljević, 2012) i Nišu. Analizirani su i kafanski rituali – dizanje, kucanje i razbijanje čaša (Kovačević, 2012); popularna muzika u Jugoslaviji pedesetih i šezdesetih godina 20. veka (Hofman, 2012) i orijentalni ples (Trajković, 2012) u kontekstu rodne politike, kao i muzika u zaječarskim kafanama (Krstić, 2012).

U trećem delu knjige, *novinsko – književnoj kafanologiji*, izloženi su tekstovi istaknutih književnika, esejista, filologa, novinara, publicista, sociologa. Novinarsko književna kafanologija u najvećoj meri pristupa kafani kao mestu poroka. U ovom delu opisan je alkohol (Lazić, 2012, Raičević, 2012) kao pokazatelj „opšteg koda i zajedničkih osobina određenog etnosa (Lazić, 2012:500)”, prikazana je njegova istorijska važnost, odnos srpskog društva prema piću, ali i odnos vlasti prema istom u različitim istorijskim kontekstima; kafana je prikazana kao „otrov i protiv otrov” kroz dva eseja Muharema Perviće; prikazano je dalje lice i naličje „Kluba književnika” (Kapor, 2012; Tirnanić, 2012) i „Mažestika” (Kapor, 2012), bosanskih kafana (Dizdarević, 2012), kafana u Banatskom Mokrinu (Ibrajter Tane, 2012), „hedonistička rapsodija” (Stojadinović, 2012:556) skadarlijskih i niških kafana (Stojadinović, 2012, Ćirić, 2012) i poslednjih, ali iz ugla jednog Slovenca (Komac, 2012). Kafanu kao instituciju i kafanski stil života možda su najuverljivije opisali autorke i autori koji nisu nastojali da ponude precizne definicije kafana,

još manje pokušali da daju precizan vremenski i prostorni okvir njihovog nastanka i mogućeg nestanka – kratke priče Dimitrija Bukvića, kratka priča „Flaša” Olge Stojanović, drama Žarka Milenića „Kada dođe predsednik” i pesma „Čevlije”, Dragana Ristića u tom smislu zavređuju čitalačku pažnju.

Zbornik predstavlja izuzetnu bazu podataka za sva dalja istraživanja o kafanama. Na prvom mestu, priređivač je uspeo da okupi veliki broj domaćih i stranih kafanološkinja i kafanologa, različitih zanimanja. Navedeno potvrđuje Đorđevićovo zalaganje da se dođe do interdisciplinarnе naučne discipline. S druge strane, tekstovi stranih autora omogućuju čitaocu uočavanje kulturnih osobenosti različitih kafanskih društava. Priređivaču se dalje mora odati priznanje u pogledu: 1) precizno formulisanih tema relevantnih za kafanologiju u predgovoru i predloženih jedinica literature za svaku temu pojedinačno (Đorđević, 2012: 16, 17, 18); 2) sistematične i brižljivo sastavljene liste od 582 veličanstvena naziva kafana (Đorđević, 2012: 309 – 316); 3) izabrane književnosti iz kafanologije (Đorđević, 2012: 601 – 614); 4) dodatka o piscima i priređivaču. Monografija sadrži i nekoliko vrsta slikovnih dokumenata: strip „Hogar strašni”, objavljen u *Politici* (2011), karikature, fotografije koje oslikavaju kafanski život, vaučer jedne periferijske kafane i umetničke slike⁵. Ovakav koncept „Kafanologije” učinio je da se kao potencijalni čitaoci zbornika mogu

5 U pogledu umetničkih slika, vredni naše pažnje su tekstovi Zorana M. Jovanovića (2012) i Dušana Marinkovića (2012) koji su preko konkretnih slika pokušali da objasne kafanski život.

prepoznati najzahtevniji i najpedantniji istraživači kafana, s jedne strane, ali i ljudi, „s one strane nauke”, koji nikada nisu ušli u naučni kabinet, ali su mnogo puta ušli, a malo puta izašli iz kafane, kojima će ovaj zbornik pružiti pregršt anegdota i infomacija o omiljenoj im insituciji⁶.

U pogledu teorijskih i metodoloških doprinosa zbornika, autorke i autori u prvom delu knjige brižljivo razrađuju teorijski okvir za razvoj sociološkog pristupa kafani, podsećajući na potencijalni doprinos sociologije svakodnevnog života, tačnije simboličkog interakcionizma, etnometodologije, studija kulture, istorijske sociologije (Vujović, 2012), „novom” polju izučavanja. U pogledu metodologije, ističe se značaj kvalitativne metodologije, pre svih – biografskog metoda i posmatranja sa učestvovanjem, ali i socijalstrukturne analiza savremenog društva preko socijalnih miljea (Schulze, 1992). Zbornik obiluje i značajnom empirijskom građom: u tom pogledu izdvajamo istraživanja *Jerga Rasels* i *Mihaela Helšera* koji su ispitivali socijalne miljee u kafanama, strukture socijalizacije i oblike komunikacije kao i sociodemografski sastav kafanske publike u Lajpcigu (Rasels et al, 2012: 86), empirijsko istraživanje o ženama u kafanama u Getingenu (Ken et al, 2012).

Uprkos razrađenim teorijskim okvirima, iscrpnim klasifikacijama, tabelarnim prikazima, gotovo sve autorke i autore odaje strast prema kafani i „s one strane” akademskog pera. Tako, Šuvaković, detaljno razrađujući političku funkciju kafane, nije odoleo a da, uz pominjanje čaja kao napitka koji se konzumira u kafani, ne doda fusnotu

i podseti čitaoca na pesmu Lepe Lukić „Čaj za dvoje”; Branimir Stojković, već na prvoj strani citira kafansku pesmu Harisa Džinovića, opisujući supstancu društvenosti stihom: „Kad me slome sve samoće, u kafanu ja ću poći”, odnosno element odustajanja od kafane stihom: „I tebe sam, sit kafano”. Priređivač knjige, Đorđević, još nam se u „krčmi Džerimi” predstavio kao „nonšalantni ljubitelj kafana”, da bi nas i u ovom zborniku, „napustio” na 222. strani knjige, gde ga u momentu pisanja zove asistent Bogdan Đurović: „Zapovedih sebi: ovo je kraj, stani više s kabinetskom kafanologijom, radi malo i na svom praktičnom usavršavanju. I smesta krenuh prema „Kazančijskom sokačetu”, omiljenoj mi krčmi, na kiseo kupus, pihtije i kačamak (Đorđević, 2012:222).”

Problematičnost većine tekstova zbornika ogleđa se u kretanju autorki i autora između dve ravni: nauke koja zahteva opštost, preciznost, sistematičnost, objektivnost, proverljivost, pouzdanost i kafane, institucije slobodne misli i hedonizma koja ume da „zavede” autore i malo dalje od naučnog diskursa, a malo bliže ličnom iskustvu i anegdotama kafanskog života. U tu vrstu zamke čini se kao da pada većina autorki i autora koja piše o kafanama. Može se s pravom i postaviti pitanje: A kako drugačije i pisati o kafani, „toj baš posebnoj vrsti institucije”? (Pušić, 2013: 590). U tom kontekstu možemo reći da su epistemološki kriterijumi koje Đorđević očekuje od kafanološkinja i kafanologa, zadati u predgovoru knjige, veliki, ali kao što su dokazali brojni tekstovi, ne i nesavladiv izazov.

Kafana u koju dolaze autorke i autori iz prve dve celine knjige nije

6 Premda će, ove druge verovatno začuditi postojanje veze između nauke i kafane.

poput one o kojoj govori pesnik Petar Pajić, drug Ljubodraga Stojadinovića, „mesto koje se nikad ne zatvara i niko nigde ne odlazi” (Stojadinović, 2012: 560). Sociolozi, istoričari, etnolozi/ antropolozi, kao što moraju da uđu u kafanu da bi o njoj pisali, moraju i da izađu iz kafane, da se malo „odalje” i iz različitih uglova, na različitim kontekstualnim ravnama, posmatraju ovu instituciju. Od njih se očekuje (a mnogi su ta očekivanja i ispunili) da ponude operacionalizacije pojmova, definicije, klasifikacije i različite nivoe analize⁷. U pogovoru knjige, Ljubinko Pušić, pišući „o jednom posebnom čitanju društvene stvarnosti”, u tom smislu daje vrlo korisne smernice svim onima koju nameravaju nadalje pisati o kafanama.

Najveći doprinos zbornika koji je pred nama možda i jeste taj što će svim budućim kafanološkinjama i kafanolozima, učiniti to pisanje, možda manje izazovnim, ali svakako jednostavnijim. Da li da se, u tom slučaju, zahvalimo priređivaču, što je „raskrčio” akademski put do kafane? Ili pak da ga prekorimo što je oduzeo akademsko uzbuđenje budućim kafanološkinjama i kafanolozima pri prvom susretu sa kafanom kao nedovoljno istraženom institucijom koja „traži” da bude

osvojena? Mislim da bi priređivač bio najsrećniji kada bismo svi mi, koje nas kafana privatno i akademski inspiriše, prilikom izvođenja, bar jednog od tri elementa kafanskog folklora – dizanja, kucanja i razbijanja čaše (Kovačić, 2012: 385) u nekoj budućoj poseti kafani, to uradili upravo i u čast ovom zborniku. I te kako zaslužuje!

Literatura:

- Đorđević, Dragoljub B. (priredio): *Kafanologija*, Službeni glasnik, Beograd, 2012
- Habermas, J, *Javno mnjenje: istraživanje jedne kategorije građanskog društva*, Beograd, Kultura, 1969:48 – navedeno prema: Marinković (2012)
- Marinković Dušan, „Ideologija, javnost i rođenje trećih mesta”, u: Dragoljub B. Đorđević (priredio): *Kafanologija*, Službeni glasnik, Beograd, 2012
- Oldenburg, Rej, *The great Good Place: cafe, coffe shops, community centres, beauty parols, general stores, bars, hangouts and how they get you through the day*, New York, Marlowe & Company, 1997 – navedeno prema: Marinković (2012)
- Sennet, R., *Nestanak javnog čovjeka*, Zagreb, Naprijed, 1989 – navedeno prema: Marinković (2012)

7 „Ako je iko pomislio kako je o kafanama lako pisati, taj se grdno prevario. Čini se jednostavnim, a nije (Pušić, 2012:585)”.